

TÜRKİYE'DE KADIN HAREKETLERİ VE EDEBİYATIMIZDA KADIN SESLERİ¹

*Evren KARATAŞ**

ÖZET

Kadın hareketleri açısından 1789 Fransız İhtilâlinin bir dönüm noktası olduğu bilinmektedir. Bizde ise Meşrutiyet yıllarından itibaren kadınların kamusal alanda daha etkin oldukları ve çeşitli hakları elde ettikleri görülmektedir. Bu sürecin hızlanmasında Batılılaşma özleminin etkisi büyük olmuştur. Toplumsal alanda görülen bu gelişmeler edebî alanda da etkisini hissettirmiştir. Türk Edebiyatı'nda kadın yazar/şair kavramını Halk Edebiyatı dairesindeki anonim geleneği ve Divan Edebiyatı'nda kadın şairleri de göz önünde bulundurarak yüzyıllar öncesine götürmek mümkündür. Ancak Türk Edebiyatında kadın yazarların 19. yüzyılda Fatma Aliye Hanım'dan başlayarak daha etkin oldukları bilinmektedir. Cumhuriyetin ilânından sonra Halide Edip Adıvar'la birlikte edebiyatımızdaki kadın yazar sayısı giderek artmış ve kadın duyarlılığı da Türk romanında hissedilmeye başlanmıştır. 1970'li yıllarda feminist hareketin tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de etkisini hissettirmesi ile birlikte kadın yazarlarımız, hem nicelik hem de nitelik açısından büyük bir atılım kaydetmişlerdir. Bu tarihten itibaren kadın yazarlar, romanlarında erkek meslektaşları gibi ülkenin içinde bulunduğu sosyal karışıklıklar başta olmak üzere daha çok toplumsal konulara ağırlık vermişlerdir. 1980 askerî darbesinin ardından romanın giderek toplumsal konulardan uzaklaştığı ve bireyi merkeze aldığı görülür. Bireye yönelik kadın yazarlarda özellikle kadın bağlamında kendini daha belirgin olarak hissettirir.

¹ Bu çalışma, Yrd. Doç. Dr. Hüseyin TUNCER danışmanlığında hazırlanan “ Kadın Yazarlarımızın Ele Aldıkları Konular ve Eğitim Sorunu” başlıklı doktora tezinin verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

*Arş. Gör. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, e-posta: e.karatas@deu.edu.tr.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

1990’lardan itibaren ise dünya edebiyatı genelinde etkili olan postmodernist etkilerin edebiyatımızdaki kadın yazarların romanlarını da büyük oranda şekillendirdiği görülür.

Bu çalışmada edebiyatımızda kadın yazarların konumları belirlenerek onların 1980 sonrası roman birikimimize katkıları ve etkileri anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın Hareketleri, Kadın Yazarlar, Türk Romanı, 1980-2000 Dönemi Türk Edebiyatı.

THE WOMAN’S MOVEMENTS IN TURKEY AND THE WOMAN’S VOICES IN OUR LITERARY

ABSTRACT

It is known that French Revolution in 1789 is a turning point in respect to Women’s movements. In Turkey from the Constitution Period it has seen that women are more active in public area and they gain various rights. In the acceleration of this process the effect of the Modernization is very big. These developments in social area also affected the literary field. It is possible to carry the concept of the female writers/poets to the centuries before by considering the facts of anonymous tradition in folk literature and the female poets in Divan Literature. However, it is also known that in Turkish literature the female writers have been more active since 19 th century beginning from Mrs.Fatma Aliye. After the proclamation of the Republic, the number of the female writers in our literature has increased gradually together with Halide Edip Adıvar and the female sensibility has started to be felt in Turkish novel. By the time when the feminist movement makes its effects felt in our country, as it is in the whole world, the female writers made a quantum leap both in terms of quantity and quality. Beginning from that time, like their male colleagues, the female writers also dealt with social subjects, mainly the social disorders the country faced. After the putsch in 1980, it is seen that the novel

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

moves away from the social subjects and puts individual to its centre. When the case is women writers, tending to individual issues make itself felt especially in women context more distinctly. Days after 1990s, it is seen that the post modernist effects, which are effective in all over the world, also form the novels of the female writers of a high percentage.

In this study, it is aimed to define contributions and effects of female writers to novel accumulation after 1980 by determining the positions of female writers.

Key Words: Woman's Movements, Female Writers, Turkish Novel, The Period of 1980-2000 Turkish Literature.

1. Giriş

Erkek ve kadın arasındaki etkileşim, farklılık ve güç dengesi yüzyıllardan beri, hemen her toplumun başlıca tartışma konularından biri olmuştur. Bu tartışmalardaki asıl nokta ise kadının bir sorun sözcüğü ile birlikte anılması ve "kadın sorunu" kavramının ortaya çıkarılmasıdır. Sorun çıkararak kadınlar mıdır, yoksa kadınların bazı sorunları mı vardır? İşte bu soruların yanıtları dünyadaki ve Türkiye'deki kadın hareketlerinin temelini oluşturmaktadır.

Feminist söylemin ana ilkelerinden olan "kadın doğulmaz, kadın olunur" sloganının temelinde toplumsal cinsiyet kuramlarından beslendiği görülür. Ana rahmindeki insan hücrelerinin ilk üç ay içerisinde bir cinsiyet taşımadığı yani androjen bir yapıda olduğu, cinsiyet belirlemesinin daha sonraki dönemlerde gerçekleştiği tıbbi olarak kabul edilmektedir. Ancak asıl cinsiyet kalıpları toplum içerisinde öğrenilir. Erkeğin güçlü kadının daha edilgen olduğu anlayışı toplumsal kodlarla bireye kabul ettirilir ve birey de zamanla bu kodlarla hareket ederek topluma uyum sağlar. Feminist hareketin önde gelen isimlerinden olan Kate Millett'in büyük yankılar uyandıran kitabı Cinsel Politika'da belirttiği gibi çocukluk yılları toplumun cinsel kodlarını çözmek ve benimsemekle geçer. "Toplumsal koşullarımız yüzünden kadın ve erkek birbirlerinden tamamen ayrı iki kültür niteliği taşırlar ve bunların yaşam deneyleri de çok büyük ayrımlar gösterir. Çocukluk boyunca cinsel kimliğin gelişmesini, ailenin, eğitimcilerin ve kültürün, her cins için uygun gördüğü davranış, kişilik, ilgi, değer ve anlatım kavramları belirler. Çocuğun yaşamının her anı, oğlan ya da kız oluşuna göre, cinsiyetin kendine yüklediği

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

zorunlulukları yerine getirmek için nasıl davranmak ve düşünmek gerektiğini öğrenmekle geçer. Gençlik yıllarında, çevreye ayak uydurma zorunluluğu çeşitli buhranlara yol açar ve bu bunalımlar olgunluk dönemine girdikten sonra yatıştır.” (Millett 1973, 59).

Feminist hareketler tüm dünyada başlıca iki bölüme ayrılır. Tarihî olarak yapılan bu bölümlenmeye göre ilk devre 1970’e kadar süren Birinci Dalga Feminist Hareket’tir. Bu dönem “eşitlikçi feminist dönem” olarak da adlandırılır. Bu dönemde amaç toplumsal her alanda erkeklerle eşit haklara sahip olabilmek ve erkeklerle birlikte yer alabilmektir. Bu dönem feministleri, kendilerini erkeklerden daha geride bıraktıklarını düşündükleri fiziksel farklılıklarını göz ardı ederek kadın ve erkek arasında bir fark bulunmadığını iddia etmişlerdir. 1970 sonrası dönem ise İkinci Dalga Feminist Hareket olarak adlandırılır. Bu devre ilk devrenin tersine kadının fiziksel farklılıklarına sahip çıkmakta ve kadının doğurganlık vasfını yüceltmektedir. Bu devrede kadının bastırılmış yönleri ortaya çıkarılarak kamusal alanda var olma mücadelesi verilmeye başlanmıştır. Ancak birinci devreden farklı olarak ikinci dalga feministçiler erkeklerle aynı standartlara sahip olmayı reddederek kadın kimliğine uygun yeni standartların belirlenmesini istemişlerdir (Çayır 2000, 48; Suman 2000, 80-81; Gülendâ 2001: 94). Tüm dünyayı etkilemiş olan feminist hareketler ülkemizde de özellikle Batılılaşma süreci ile birlikte etkili olmaya başlamıştır.

2. Türk Toplumunda Feminist Hareketin İzleri

Türkiye’de Feminizm hareketinin 19 yüzyılda belirgin bir biçimde geliştiği gözlenmiştir. 19 yüzyıl tüm dünyada değişim rüzgârlarının etkin olduğu bir süreçtir. Milliyetçilik hareketlerinin yoğunlaştığı, imparatorlukların dağılmaya başladığı bu süre içinde, düşünce sisteminde de köklü değişikliklerin olduğu; özgürlük, eşitlik, adalet gibi kavramların sorgulandığı ve talep edilmeye başlandığı görülür. Tüm dünyada görülen bu değişimler, elbette ki artık son dönemini yaşayan Osmanlı İmparatorluğunu da etkilemektedir. Böylesi bir manzara içerisinde Osmanlı kadınlarının da haklarını savunabilmek amacıyla çabaladıkları görülmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu’nda ilk kadın hareketlerinin dönemin basın yayın organları üzerinden yürütüldüğü bilinmektedir. Başlangıçta Terakki gibi dönemin önde gelen gazetelerinde, Osmanlı kadınlarına yeni haklar tanınması yönünde, erkek yazarlar tarafından yazılar yazılmaya başlanmıştır. Bunu gazetelerin kadın ekleri takip etmiş ardından da bağımsız kadın gazeteleri çıkarılmıştır. Bu gazeteler içerisinde Vakit, Şüküfezâr, İnsaniyet, Âyine, Parça Bohçası, Aile sayılabilir. Bu gazetelerin bir kısmının yayın hakları tamamen

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

kadınlara aittir. Ancak bu gazeteler içerisinde, dönemin ünlü kadın yazarı Fatma Aliye Hanım ve diğer kadın yazarlardan oluşan bir ekip tarafından çıkarılan Hanımlara Mahsus Gazete'nin önemli bir yeri vardır (Kurnaz, 1996).

Osmanlı İmparatorluğu, ilk kez 1844'te yapılan nüfus sayımında kadınları da "nüfus"un bir parçası olarak kabul etmiş ve sayımlarının yapılmasını sağlamıştır. O döneme kadar nüfusta birer rakam olarak bile gösterilmeyen kadınlar, var olduklarını resmî ağızlardan ilk kez duymuşlardır. Ayrıca bu dönemde, 1858 yılında çıkarılan Arazi Kanunu ile kız çocukları ilk kez veraset hakkını elde etmişler ve babalarından kalan miras üzerinde erkek kardeşleriyle birlikte hak sahibi olmuşlardır. II. Meşrutiyet'in ilân edilmesinden sonra beliren özgürlük ortamı içerisinde İttihat ve Terakki Partisi'nin kadınlara yönelik iyileştirici bir takım tedbirlere başvurduğu görülür. 1 Mayıs 1913'te gerçekleşen ünlü Sultan Ahmet Mitinginde Halide Edip Adıvar'ın yapmış olduğu coşkulu konuşma, kadınların sosyal alanlara çıkışlarının ilk işaretlerinden biridir. 1914 tarihine gelindiğinde kadınlar ilk kez üniversiteye gidebilme hakkı elde etmişler ve İnas (Kadın) Darülfünunun fen ve edebiyat kollarına kız öğrenciler alınmaya başlanmıştır. Ancak bu gelişmeler, özellikle din adamları tarafından aşırı bulunmuş ve ülke genelinde onların yönlendirmeleriyle çeşitli tepkiler ortaya çıkmıştır. Devrin aydınları bu eylemleri ülkenin Batılılaşma gayretlerine İslâmcı kesimin verdiği olumsuz tepkiler olarak değerlendirmişlerdir. Ancak tüm bu olumsuzluklara karşın, kadın özgürlükleri konusundaki gelişmeler hız kesmemiş ve Mehasin, Kadın Mecmuası, Kadın, Kadınlar Dünyası, Mefharet gibi kadın yayın organları, yayın hayatlarını sürdürmeye devam etmişlerdir (Güzel 1985, 861).

Bizim tarihi serüvenimiz içerisinde yüz yılı aşkın bir zamandır toplumsal birçok konu İslam-Batı karşıtlığından beslenerek şekilleniyorsa kadın konusunun da bu iki temel kavram arasındaki gerilimle şekillendiğini belirtmek gerekir. Zaten birçok araştırmacı Türkiye'de modernizmin bu iki kavram arasındaki ilişkiler ağı içerisinde ve mücadelesi çerçevesinde biçimlendiğini belirtmektedirler. (Göle, 2008: 49) Bizde ise Tanzimat Fermanı ile "kadın" olgusunun ilk kez toplum gündemine girmeye başladığı görülür. Ancak kadın konusunun aydınlar tarafından farklı cephelerde yoğun olarak tartışıldığı ve kadının sosyal konumuna dair farklı çözüm önerilerinin üretildiği dönem ise II. Meşrutiyet yıllarına rastlar. Bunda II. Meşrutiyet döneminin her alanda özgürlük rüzgârlarının esmeye başladığı bir dönem olmasıyla da ilişkisi vardır. Bu özgürlük ortamıyla birlikte kadının toplumsal alanda daha fazla görünürlük

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

kazanması ve kadının mahrem alandan kamusal alana çıkması kadın konusunun başta aydınlar olmak üzere toplumun ileri gelen kesimleri tarafından ele alınmasını sağlamıştır (Göle 2008, 70; Durakbaşı 1998, 40). Ramazan Gülendam da aynı noktaya temas ederek Türk toplumunda kadının değişimin bir göstergesi olarak kabul edildiğini şu şekilde dile getirir:

“ Toplumumuzda Tanzimat’tan beri Batılılaşma sürecinde değişimden en çok etkilenenler ve değişimi en çok yansıtanlar, kadınlardır. Kadınlar; toplumdaki statüleri, aile içindeki yerleri ve giyim kuşamlarıyla bir medeniyet dairesinden başka bir medeniyet dairesine geçen toplumumuzda neredeyse değişimin ölçüsü, göstergesi ve simgesi olmuşlardır. Türkiye’de kadın meselesi, Tanzimat’tan beri resmî ideoloji tarafından “modernleşmeci” bir zihniyetle ele alınmış ve kadın, toplumun geri kalmışlığında bir odak olarak seçilip toplumun ilerlemesi için çözülmesi gereken bir ‘mesele’ olarak gündeme gelmiştir. “(Gülendam, 2006: 14)

Tanzimat’tan Cumhuriyet’e kadar geçen süreç içinde yöneticilerin ve aydınların temel sorunu Doğu ve Batı arasında sıkışıp kalmış bir toplum için doğu ve batı değerleri arasında ortak bir uzlaşım alanı bulunup bulunamayacağıydı ki bu sorunun ve çözüm çabalarının günümüzde bile sürdüğü görülmektedir. II. Meşrutiyet yıllarında kadın konusunun Batıcılar ve İslamcılar tarafından farklı biçimlerde değerlendirildiği görülür. Batılılaşma taraftarları kadının her yönden Avrupalı bir kadın gibi eğitilmesi gerektiğini, eş ve anne olarak da batılı bir kadın gibi hareket etmesinin zorunlu olduğunu ve kadının toplumsal alanın dışına itilmemesi gerektiği görüşlerini ileri sürerler. İttihad ve Terakki Cemiyeti’nin kurucularından olan Abdullah Cevdet, Tevfik Fikret ve Salahaddin Asım gibi aydınlar, din anlayışının kadının erkek tarafından ikincil bir varlık olarak değerlendirilmesine yol açtığını belirterek modern toplum olmak için batılılar gibi kadını, insan mertebesine yükseltmek gerektiğini vurgularlar (Göle 2008, 59-60). Türk Kadınlığı’nın Tereddidi adlı kitabında Salahaddin Asım, kadının “iyi bir eş ve anne” olması gerektiğini belirten İslamcılara karşı çıkarak bu anlayışın kadını erkek için bir “şehvet kölesi”, çocuk için ise fedakâr bir bakıcı konumuna indireceğini belirtir. Asım kadına toplumsal yaşam içerisinde hak ettiği yerin verilmesi ve onun eğitilmesiyle sağlıklı bir toplum kurulabileceğini vurgular (Salahaddin Asım 1989, 22).

Cumhuriyet döneminde kadın giyim kuşam, çalışma, seyahat gibi birçok alanda özgürlüğünü kazanmış, ancak bu özgürlük karşısında cinsel kimliğinden vazgeçmek zorunda kalmıştır. Cumhuriyet yıllarında kadına annelik rolünün bir yansıması olarak

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

öğretmenlik, hemşirelik gibi mesleklerin seçilmesi bu açıdan önemlidir. Böylece kadının kendisi için değil, halkı için yaşaması sağlanmış ve bireysel istekler ve ihtiyaçlar ikinci plâna atılmıştır. Kemalist reform kadını sosyal alana taşırken onu mahrem alanından sıyırmış ancak erkekleşmiş bir kadın tipi yaratmıştır. Kadının namusunun mahrem alanda tutularak korunması sayesinde toplumsal düzenin de korunacağı fikri Kemalist dönemde reddedilmiştir. Kadının sokakta görmeye başlanması batılı değerlerin kabulünün ilk göstergesi olarak kabul edilmiş ve devlet eliyle desteklenmiştir. Kadınların fiziksel mekânda ve kılık kıyafet konusunda sağladıkları açılım ne yazık ki erkek bakış açısı alanında uzun yıllar sağlanamamıştır (Göle 2008, 99-100). Ayrıca Atatürk, genç ülkenin kalkınmasının kadın erkek birlikte gerçekleştirilebileceğine inanmış ve kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olmasının onların ülke kalkınmasında daha aktif rol oynamalarını sağlayacağını düşünmüştür. Yani kadınlara verilen haklar sadece onları karşıt cinsle denk duruma getirmek için değil, onların da erkekler gibi –ama erkeklere tabi olarak- ülkeye aktif olarak hizmet etmelerini sağlamak amacını taşımıştır (Durakbaşa, 1988: 39-43, Aktaran Gülendâ, 2006, 15).

Ancak Kemalist kadın anlayışı ile toplum içerisindeki İslami geleneklerden beslenen kadın anlayışı arasındaki farklılık bu dönem eğitilmiş kadın kitlenin bir ikilik içerisine düşmesine neden olmuştur. Bir taraftan modern kadın kimliği oluşturulmaya çalışılırken bir taraftan da bekaret, cinsellikten uzak durma, kadın sadakati gibi beklentilerle de geleneksel toplum değerleri sürdürülmeye çalışılmıştır. Özellikle kırsal kesimdeki yaşanan tecrübeler bu ilk kuşak kadın aydınların “ilerlemeci Kemalist ev” ile “çok geleneksel İslami çevre” arasında kalmalarına neden olmuştur. (Cindoğu 1986; Aktaran Gülendâ 2001, 104-105)

Fransa’dan başlayarak tüm dünyayı etkisi altına almış olan 1968 öğrenci olayları, Türkiye’de diğer sosyal alanlarda olduğu gibi kadın hareketleri üzerinde de etkisini göstermiştir. Tüm dünyada öğrenci olaylarıyla birlikte yayılan ve gelişen Sosyalizm hareketleri, Türkiye’de de yankı bulmuş ve bu yankının bir parçası da kadın hareketlerinde görülmüştür. Giderek Sosyalist bir kimlik kazanan kadın hareketleri, bu devrede sömürülen tarım kadınının ve işçi kadınların haklarını savunmaya başlamıştır. Bu dönemde yine “İlerici Kadınlar Derneği”, “Devrimci Kadın Birliği” gibi kimi kadın birliklerinin kendi siyasal görüşleri paralelinde, Türkiye’de kadın hareketlerini sorgulamaya başladıkları görülmüştür. (Çakır 1996,114).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

1960’lı yıllar, modern Türk kadınının geçmişten gelen İslami değerler, Cumhuriyet döneminden gelen Kemalist beklentiler ve 1960 sonrasında görülen Sosyalist hareketlerin ortasında kaldığı zorlu yıllar olmuştur. Bu dönemde özellikle çağdaş Kemalist kadın portresi kadınlar tarafından sorgulanmaya başlanmıştır. Gülendam 1960’larda Kemalist ideolojinin ilk kuşağının içine düştüğü kimlik bunalımını şu şekilde dile getirmiştir: “1960’larda Kemalist kadınların ilk jenerasyonu bu ikiliğin farkına varmış ve Kemalist ideoloji ile Kemalist gerçeklik arasındaki uçurumun aşamayacağını fark etmişlerdir. Bu kadınlardan bir kısmı Kemalizm ve Kemalist kadın kimliğini sorgularken diğerleri bunu bir ütopya olarak algılamıştır. Buna paralel bir gelişme olarak entelektüel Kemalist kadınlara yeni bir siyasî kimlik sağlayan Sosyalizm Türkiye’de yaygınlaşmıştır... Kısacası İslam, Kemalizm ve Sosyalizm kadınları toplumun faydalı birer üyesi haline getirmek amacıyla onlara belirli roller yüklemiştir. Kemalizm kariyerinde anneliği ve evliliği başarıyla bir araya getiren kadınlara eğitilmiş, özgür ve eşit kadınlar rolünü yüklemiştir. Sosyalizmin yüklediği rol ise erkeklere birer arkadaş, kızkardeş ve erkeklerle birlikte mücadele eden kadın olma rolüdür. Kadınlar, “İslâmî kadın”, “Kemalist kadın”, “sosyalist kadın” olmuşlar ancak hiçbir zaman “sadece kadın” olamamışlardır. Şu açıktır ki, 1970-1990 sürecinin kadın yazarları sadece Kemalizmin bu ikiliğini ve Sosyalizmin başarısızlığını tatmakla kalmamışlar, kendilerine sorulmaksızın ya da kendi seçimleri olmaksızın kendilerine yüklenen farklı tipteki rol modelleri de tatmışlardır.” (Gülendam 2001, 105)

1970’li yıllar ise Türkiye’de “kadın hareketleri” kavramının oluşmaya başladığı bir zaman dilimi olmuştur. Ayşegül Yaraman, Türkiye’de kadın hareketlerinin özellikle 1970’lerden sonra önem kazandığını belirtmektedir. Yaraman’a göre “Feminist hareket, Türkiye’de 70’li yıllarda filizlenerek 80’li yıllarda toplumsal değerleri sorgulayacak, sorgulatacak aşamaya ulaşmış ve bu bağlamda yaşam pratiğini yönlendirerek çeşitli çağdaş kadın örgüt, yayın ve eylemlerini gündeme getirmiştir. Özellikle 12 Eylül 1980 askeri darbesi ertesinde, yapılan hataların sorgulanması sürecinde gelişen birey ve sivil toplum tartışmaları ile 1980 yılında Kopenhag’ta toplanan II. Dünya Kadın Konferansı’nda karar altına alınan ‘Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin 14 Ekim 1985 tarihinde Türkiye’de yürürlüğe girmesi, kadın hareketinin ikinci perdesinin başlama zilini oluşturan etmenlerdir.” (Yaraman 2001, 175). Ayrıca 1980 sonrasında askeri rejimin sağ ve sol cephelemler üzerinde sıkı bir denetim kurması ve dikkatini siyasal

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

eylemlere yoğunlaştırması sivil kadın hareketlerinin gelişimini olumlu yönde etkilemiştir. (Gülendam 2001, 97).

1980’li yıllarda YAZKO grubunun yayın çalışmaları ve düzenledikleri sempozyum sivil kadın hareketinin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bunun dışında yine aynı yıllarda SOMUT dergisinin bir sayfasını feminizme ayırması, Şirin Tekeli ve 13 arkadaşı tarafından kurulan Kadın Çevresi grubunun çalışmaları, Kitap Kulübünün çeviri faaliyetleri ve 1987 yılında yayınlanmaya başlanan Feminist dergisi Türkiye’de feminist söylemin gelişimine katkıda bulunmuştur(Gülendam 2001, 98-99-100).

1990’lı yıllarda Türkiye’de kadın hareketleri, eylem evresinden çıkıp masa başı dönemine geçiş yaptı. Bir uygulama devresi olan bu süreçte üniversite mezunu ve meslek sahibi kadınların kadın hareketleri konusuna daha akademik bir yön kazandırdıkları görülmektedir. Kadın hareketlerini araştırmak amacıyla çeşitli üniversiteler bünyesinde kadın araştırma merkezleri, hatta enstitüler oluşturulmuştur ve oluşturulmaya devam edilmektedir. Üniversite dışındaki kimi sivil kuruluşlar bünyesinde de kadın örgütleri kurulmaya ve daha bilimsel bir alanda çalışmaya başlamışlardır.1990’lı yıllarda özellikle Mor Çatı Kadınlar Örgütü ile 14 Nisan 1990 yılında kurulan Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfının kadın konusuna yeni bir boyut kazandırmıştır.

3. Türk Edebiyatında Kadın Yazarlar

Türk Edebiyatı’na kadın yazar/ şair kavramının her ne kadar 20 yüzyılla birlikte girdiği düşünülse de yüzyıllarca süren Halk ve Divan Edebiyatı geleneğimize kısaca göz attığımızda bu yargının çok doğru olmadığı görülür. Çünkü Halk Edebiyatı geleneğimiz dairesinde yer alan anonim halk edebiyatı ürünlerinin birçoğunda kadınların sözüne rastlanır. Ninni, masal, mani, ağıt gibi halk edebiyatı türleri incelediğinde bunların pek çok örneğinin daha çok kadınlar tarafından oluşturulduğu görülür. Bunun yanı sıra daha çok erkek alanı olarak kabul gören Âşık Edebiyatı alanında da azımsanamayacak sayıda kadın halk ozanının değişik türlerde halk şiirlerine imza attıkları bilinmektedir. Ancak bu konudaki çalışmaların azlığı nedeniyle kadın halk ozanlarımızın birçoğu ortaya çıkabilmiş değildir.²

² Halk şiirinde kadının yeri ile ilgili olarak Ezeli Doğanay, Kadın Halk Ozanları, Ozanca Yayınları, Berlin 1999, adlı çalışmaya bakılabilir. Bu kitapta Doğanay, alfabetik olarak farklı yüzyıllarda yaşamış toplam 127 kadın halk şairin şiirlerine yer vermiştir. Ayrıca “Ağıtlar” başlığını taşıyan bölümde de 14 kadın halk ozanından alınan ağıtlara yer verilmiştir. Doğanay, böylece 141 kadın halk ozanının halk şiiri içindeki yerini belirlemeye çalışmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Divan Edebiyatı geleneği içerisinde Amasyalı Zeynep Hanım ilk kadın şair olarak kabul görür. Ondan sonrakilerle birlikte Divan Edebiyatı geleneği içerisinde on iki kadın şairin olduğu belirlenmiştir. Bu kadın şairlerimiz Mihri Hanım, Hubbi Ayşe Hanım, Tuti Hanım, Sıtkı Hanım, Ani Fatma Hanım, Fıtnat Hanım, Saffet Hanım, Nesiba Hanım, Leyla Hanım, Şeref Hanım ve Sırrı Hanım’dır. Hilmi Yavuz bu kadın şairlerin çoğunluğunun daha çok erkek meslektaşlarına özenerek ve egemen erkek üslubunu kullanarak şiirler yazdıklarını ve bu durumun onları bir kadın üslubu oluşturmaktan uzaklaştırdığı belirtmiştir. Bunun temelinde Kadın şairlerin kendilerini egemen şiir ortamına kabul ettirme endişesi vardır (Mutlu 2006, 358). Elbette ki bu o dönemin koşulları içerisinde ve özellikle Divan Edebiyatı gibi katı kuralları olan bir edebiyat dairesinde az sayıdaki kadın şairin kadın kimliğini önceleyerek eser verememelerini doğal karşılamak gerekir. Yavuz bu şairler içinde sadece Fıtnat Hanım’ın ve Mihri Hanım’ın şiirlerinde kadınca bir duyarlılığın olduğunu ve kadın cinsi özelliklerinin öne çıkarıldığını belirtir. “(...) Bu şairlerimizin çoğu ilmiye sınıfına mensup ailelerden geliyorlar; çoğunun babası ya kadı, ya kazasker ya da müderris! Çoğu hiç evlenmemiş ya da mutsuz evlilikler yapmışlar. Mihri Hanım, Nakiye Hanım hiç evlenmeyenlerden; Leyla ve Fıtnat Hanımlarsa mutsuz evlilerden! Bunlar Osmanlı’nın erkek egemen toplumunda varolabilmek ve kimliklerini kanıtlayabilmek için hiç mi çaba göstermemişler? Kuşkusuz çok zor bir iş bu. Ama belli bir ideolojiden (Feminizm)yola çıkmasalar bile, belli bir çaba gösterdiklerini söylemek gerekiyor (Yavuz 1997, 163).

Türk Edebiyatında ilk kadın yazarlar, ancak 1908’den sonra görülmeye başlanır. 1950li yıllara gelindiğinde edebiyatımızda kadın yazarlar da adlarından söz ettirmeye başlarlar. 1970 sonrasında ise artık kadın ve erkek yazarlarımız arasında sayı ve nitelik açısından çok fark kalmadığı görülür. Kadın yazarlarımızın ancak 20.yy.’ın başlarında eserler vermeye başlamalarının arkasında, elbette ki tarihsel gerçekler ve koşullar vardır. Kadının Osmanlı İmparatorluğu döneminde eğitim haklarından yoksun bırakılması ve kadın haklarının ancak yeni bir yönetim kurulduktan sonra düzenlenmeye başlanması, bu sürecin gecikmesindeki en önemli etkenlerdir. Bu durum nedeniyle ilk kadın yazarlarımızın daha çok evlerinde özel öğretmenler tarafından yetiştirildikleri ya da yabancı devletlerin kurmuş oldukları kolejlere devam ettikleri bilinmektedir.

Bu konuda ayrıca Şükrü Günbulut, *Halk Şiirinde Kadın*, Berfin Yayınları İstanbul 2002, adlı çalışması incelenebilir. Günbulut, bu kitabında kadın temalı halk şiirlerini belirlemeye çalışmıştır. Kitapta toplam 508 şiir, türkü ve türkü parçası yer almaktadır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

Tanzimat döneminin ilk kadın yazarı Fatma Aliye Hanım'dır. Fatma Aliye Hanım kadın duyarlılığı ile kaleme almış olduğu eserlerinde, daha çok mutsuz evlilikler yapmış kadınların çıkmazlarını ve kadınların aşklarını anlatmıştır. Muhadarat (1892), Udî (1899), Refet (1898), Enîn (1910) adlı romanları yazmış olan Fatma Aliye Hanım uzun süre olmasa da "Hanımlara Mahsus Gazete" ile Mehasin adlı bir gazete de çıkarmıştır. İlk Türk kadın roman yazarı olarak Fatma Aliye kabul edilmekle birlikte Türk Edebiyatındaki ilk feminist türk romanını yazan ise bugün hakkında çok az bilgi olan Selma Rıza olmuştur. 1897 yılında yazmış olduğu Uhuvvet romanında Selma Rıza, eğitilmiş ve bilinçli bir kadın olan Meliha'nın hikâyesini anlatır. O dönem için oldukça radikal bir karar ile bir tür esaret olarak nitelendirdiği evliliği reddeden Meliha, kendisini kardeşlerine adar. Ancak bir adanmışlıktan kurtulayım derken başka bir adanmışlığa koşar (Aytaç 2007, 394).

Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra daha çok şairliği ile tanınan Şükûfe Nihal'in de Tevekkülün Cezası (1928-öykü), Renksiz Izdırap (1928), Yakut Kayalar (1931), Çöl Güneşi (1933), Yalnız Dönüyorum (1938), Domoniç Dağlarının Yolcusu (1946), Çölde Sabah Oluyor adlı romanları yazdığı görülmektedir. Yine aynı dönemde şair kimliği ile tanınan Halide Nusret Zorlutuna'nın da romanlar yazıldığı bilinmektedir. (Tuncer 2001,30;107-108)

Kadın yazarlar denilince ülkemizde akla gelen ilk isim, hiç şüphesiz ki Halide Edip Adivar'dır. Halide Edip, 1928 yılında İngilizce olarak yazmış olduğu (The Clown and His Daughter-Meddah ve Kızı) ve 1942 yılında C.H.P. roman ödülünü kazanan Sinekli Bakkal romanında ve diğer eserlerinde sadece kadının sesini duyurması yönüyle değil, ülke gerçeklerinin farkında olan ve bastırılmış kadın kimliğinden uzak kadın kahramanlar yaratmasıyla da edebiyatımızda önem kazanmıştır. Aynı dönem içerisinde başka kadın yazarların da eserler vermeye başladıkları görülür. Bu isimler arasında Müfide Ferit, Güzide Sabri, Kerime Nadir, Muazzez Tahsin Berkant gibi isimleri anabiliriz.

Cumhuriyet dönemi kadın yazarları arasında Samiha Ayverdi, Safiye Erol ve Suat Derviş gibi kadın yazarların; yeni haklar elde eden, çağdaşlaşmaya, eğitim görmeye ve iş hayatında görünmeye başlayan kadın kahramanları ele almaları dönemin özellikleri ile yakından ilgilidir. Cumhuriyet'in gelişimine paralel olarak, kadınların eğitim hizmetlerinden daha çok yararlanmaları ve sosyal yaşam alanlarında daha sık görünmeleri onların ilk kadın yazarlardan daha nitelikli eserler ortaya koymalarını sağlamıştır. Ancak Kerime Nadir gibi kimi isimler de "dokunaklı, ucuz aşk romanları" yazdıkları

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

gerekçesiyle uzun yıllar edebiyat sahasının dışında tutulmak istenmişlerdir.

Kadın yazarların yaygın olarak edebiyat alanına çıkmaları için aradan zaman geçmesi gerekmiştir. Bu süre sadece Türkiye için değil, tüm dünya için geçerlidir. Çünkü İkinci Dünya Savaşı sonrasında kadın hareketlerinde görülen duraklama, 1968 öğrenci olayları ile birlikte yeniden canlanacak ve özellikle 1970 sonrasında erkek yazarlardan hiç de geri kalmayan kadın yazarlar yetişecektir. Hülya Argunşah da Türk edebiyatında kadın yazar olgusunun özellikle 1970 ve sonrasında şekillenmeye başladığını belirtmektedir: “...Hiçbir zaman edebiyatımızdaki kadın yazar sayısı 1970 ve sonrasında olduğu kadar sayısal bir çokluğu göstermemiştir. Çünkü kadınlar bu tarihe kadar daha ziyade edebiyatın tüketicisi olarak düşünülmüş ve yazdıkları başlangıçtan itibaren bir ‘iç dökme’ gibi algılandığı için ciddiye alınmamıştır. Halbuki bu tarihten sonra herkesin kabul ettiği iyi örnekler üzerine edebiyat kadınlardan sorulmaya başlanmıştır. Bu açıkça bir sosyalleşme sürecinin, iyi eğitimin, edebiyatın sosyal hayat içerisindeki fonksiyonlarını iyi kavramanın ve ciddi bir iş olduğunu fark etmenin, hatta edebiyatta kadının yeri ile kadın yazar olgusu hakkında yapılmış tenkitlerden gerekli dersleri çıkarmanın bir sonucudur.” (Argunşah 2006, 39)

Atasü, özgürlüğün ve kültürel hareketliliğin yoğun olduğu 1960’lı yıllarda ilk kadın yazarların olgunlaştığını, 1960’lardan başlayarak 1970’li yılların sonuna kadar olan süreç içerisinde kadın yazar dalgasının yükseldiğini belirtir. Ancak bu dönem içerisinde kadınlar hâlâ kendi kimlikleri ile uğraşmaya devam etmişler ve erkek egemen toplum yapısını eleştirmek yerine kendi öz eleştirilerini yapma yoluna gitmişlerdir (Atasü 1998, 134).

Burada üzerinde önemle durulması gereken bir diğer konu ise “kadın edebiyatı” kavramıdır. Bu konuda “Kadın edebiyatı kadın yazarların ürettiği eserleri kapsayan bir edebiyat mıdır, yoksa ana tem olarak kadın ve sorunları konusunu ele alan bir edebiyat mıdır?” soruları hâlâ tartışılmaktadır. Ancak cevap ne olursa olsun günümüzde kadın yazarların büyük bir kısmı (Örneğin İnci Aral, Latife Tekin....) kadın edebiyatı diye bir sınıflama yapmanın yanlış olduğunu, bu sınıflama sonucunda edebiyatın parçalanacağını ve katılaşaacağını düşünmektedirler (Andaç, 2004, Tağızade Karaca, 2006).

İnci Enginün de kadın yazar kavramının yerinde olmadığını belirterek bu sınıflamaların yazarın yazma eyleminden çok kadınlık yönünü önelediğini anlatır: “Aslında cinsiyete dayanan bu tür ayrımların yerinde pek olduğuna inanmıyorum. Zira Türk kadın yazarları diye ayrıldığı zaman, bu yazarları değerlendirmemizde

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

onların yazarlık vasıfları ikinci plânda kalmaktadır. II. Meşrutiyet'e gelene kadar, erkek meslektaşlarının arasından sivrilip edebiyat sahasında onların önüne geçmiş bir yazarımız yok. Fakat 1908'den sonra, erkekleri fersah fersah geride bırakmış, birçok kadın ve erkek yazara örnek olmuş Halide Edip'ten sonra, bu ayırımı yerinde görmemek doğrudur. Kadın veya erkek, sadece başarıyı ön plâna almak yerinde olur." (Enginün 2004,288).

Sadece roman ve öykü türündeki eserleriyle değil eleştiri ve değerlendirmeleri ile de kadın edebiyatı kavramının oluşmasına katkıda bulunan Atasü, kadın yazarların elbette ki kadını erkek yazarlara oranla daha iyi anlattıklarını belirterek 20 yüzyılda kadınların serüvenlerinin edebiyat alanında izlenmesi isteniyorsa kadın yazarların eserlerine başvurmak gerektiğini belirtir. Atasü usta erkek yazarların yarattıkları Meryemce (yaşar Kemal, İnce Memet), Irazca (Fakir Baykurt, Yılanlar Öcü) ve Cemile (Orhan Kemal, Cemile) gibi en çok sevilen kadın karakterlerin bile ya Cemile'de olduğu gibi aşk ögesini sağlamak için ya da Meryemce ve Irazca örneklerinde olduğu gibi cinsellikten uzak, yaşlı ve fedakâr kadın kimliğini ortaya çıkarmak için kullanıldıklarını belirtir. Bu durum da erkek yazarların ataerkil önyargıları nedeniyle kadın konusunu ister istemez taraflı ele aldıklarını belirtir (Atasü 1998, 131-132).

Ancak 1960'lardan sonra olgunluk dönemini yaşayan kadın yazarlarımız neden uzun bir süre siyasal ve sosyal tercihleri yönünde romanlar yazmış ve kadın konusunu ihmal etmişleridir? Kadın yazarların ellerinde bulundurdukları yazma gücünü uzun süre tam anlamıyla birey olan kadına yöneltememelerinin nedenini Atasü reddedilme duygusuna ve uzun yıllar kadını kendini suçlamaya iten gelenekçi ahlaka bağlamaktadır: "Kadın yazarlarımızın büyük kısmının kadınlık durumunu sorgulayışlarının özeleştiriyle sınırlı kalıp erkek egemenliğini eleştirmekten hayli uzağa düşmesi, kadınları suçluluk duyguları ile içlerinden teslim alan gelenekçi ahlakla uzaktan yakından ilişkili midir? Bu sorular her zaman zihinlerde belirecektir."(Atasü 1998, 134).

Yine bu konuyla ilgili olarak, kadın yazarlar üzerine araştırmalar yapan Ferudun Andaç, " 'kadın yazar' kavramının bir ayrımcılık taşıdığı düşüncesine katılıyorum. Ama kadının yazar olarak kimliğinin tanımlanmasına hiç de yabansı bakamam. Sonuçta insan olarak duruşu hayata bakışı, yorumu, yazma biçemi, onun zenginliğiyle açıklanabilecek bir olgu. Böylesi bir gerçeği göz ardı etmeden kadının yazar olarak kimliğine bakınca, yazıp ettiklerinden, getirdiği duyarlıktan edebiyatın zenginleştirici bir düzeye eriştiğini söylemeliyiz" demektedir (Andaç 2004,8). Kadın yazarlarla birlikte

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

edebiyatımızda kadın duyarlılığı belirgin olarak hissedilmeye başlanır. Kadının bakış açısı, sosyal konumu ve kimliği edebiyatımızda yeni bir pencere açar. Ayrıca toplumsal değişimlere paralel olarak “kadın” kavramındaki değişimler kadın yazarlar tarafından ele alınmıştır.

Erkek ve kadın yazarlar arasında yazma eylemi açısından farklılıklar olup olmadığı, varsa bunların neler olduğu, hâlen Feminist eleştiri kuramının başlıca çalışma alanlarından biridir. Bu konuyu Türk Edebiyatı bağlamında ele alan Jale Parla, Türk Edebiyatındaki kadın yazarların kadın kahramanlarını belirli bir teknikle ele aldıklarını vurgulamaktadır. Parla’ya göre kadın yazarlarımız kadın kahramanlarını belirli bir olgunlaşma sürecinden geçirerek onların nasıl değiştiklerini ortaya koymaya çalışırlar, yani bildungsroman türünde yazarlar. Bildungsroman, kısaca bir kahramanın olgunlaşma sürecini anlatan, onun ilk devresi ile başlayan, olgunlaşma devresi ile sona eren romanlar olarak tanımlanabilir (Parla 2004,180).

4. 1980 Sonrası Türk Romanı ve Kadın Yazarlar

1980 sonrası Türk romanının, 1960 ve 1970’li yıllar boyunca olduğu gibi, uzun bir süre 12 Eylül askerî darbesi sonrası toplumda yaşanan büyük çöküşü ve bunalımı anlattığı görülür. 1980 ortalarına kadar yazılan romanlarda Türk aydınının kendi iç hesaplaşmaları, işkenceler, askerî yönetim gibi konuların işlendiği bilinmektedir. Bu dönem romanlarında karamsar ve umutsuz bir duygu hâlinin egemenliği vardır. O döneme kadar 1960, 1971 ve 1980 olmak üzere üç askeri harekât gören yazarlar üzerinde bu müdahaleler büyük bir yılgınlık oluşturmuştur. Bu durum özellikle 1980’li yılların sonunda katı gerçeklikten kaçma ve hayale sığınma anlayışını da beraberinde getirmiş ve sonuç olarak ortaya fantastik ve postmodern etkideki romanlar çıkmıştır. Fantastik edebiyat, daha önce Türk edebiyatında çok tercih edilmeyen bir tür olmasına rağmen 1980 sonrası süreçte romanımızın beslendiği ana kaynaklardan biri olmuştur.

Ancak fantastik edebiyatın önemli alt birimlerinden olan ütopya türünde bu dönemde fazla eser verilmemiş olması dikkat çeken bir yöndür. Bu dönemdeki kadın yazarlar içerisinde sadece Alev Alatlı’nın Scrödinger’in Kedisi Rüya ve Kabus adlı romanlarında ütopya ve anti ütopya ya da kara ütopya tekniklerinden yararlandığı görülür. 1980 sonrasında fantastik edebiyat önemli bir kaynak olarak kullanılmasına rağmen ütopya türündeki eserlerin verilmemiş olmasının temel nedeni, toplumun devlet ütopyalarına olan küskünlüğüdür. Yüzyıllar boyunca hep ileri bir gelecek umuduyla bugününü yarınına kurban eden yurttaşlar, artık ilerisi için toplumsal ve güzel hayaller kurmaktan bıkmışlardır. Bunda Türk toplumunun kısa aralıklarla üç kez yaşadığı askerî darbelerin büyük etkisi vardır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

1980 sonrası Türk romanı için anahtar sözcüklerden biri de postmodernizmdir. Birçok eleştirmenin 1980 sonrası Türk edebiyatındaki biçim ve içerik farklılıklarını postmodernizm akımıyla değerlendirmelerine karşılık Hasan Bülent Kahraman bu görüşün dışında bir fikir ileri sürer. Kahraman'a göre 1980 sonrası Türk romanının postmodern olduğunu ileri sürmek doğru değildir. Çünkü ne Türk toplumu ne de Türk edebiyatı modernizmi ve postmodernizmi Batı'da olduğu gibi yaşamamıştır. "Çünkü Batı'da özellikle 1980'li yıllarda gelişen postmodernizm kavramı, kendisini sadece edebiyatta dışa vurmaz. Aynı zamanda toplumbilimsel algılamada ve anlaşılma da ortaya koyar. Merkezi otoritenin yerini alan çoğulcu anlayış, dışlamanın yerini alan katılım anlayışı, nesneyi bir yana iten özne kavramı, eğer postmodernizmi yaratan temel etkinliklerse, Türk edebiyatının 1980'lerde bu sürece çok bilinçli olarak geldiğini söylemek zordur. Bir diğer nokta, postmodern edebiyatın kimlik, bellek, gövde, mekân ve zaman eksenlerinde gerçekleştirdiği açılımlardır. Türk edebiyatının 1980'lerde içine girdiği yeni sürecin bu çerçeveyi hemen algıladığını söylemek eldeki verilerle kolay değildir." (Kahraman 2007, 232-233)

1990'lı yıllara gelindiğinde roman ve yazar kadar okurun da değiştiği görülür. Çünkü ortaya çıkan yeni roman yeni bir okur kitlesini talep etmektedir. Yeni okur, eski okura oranla hem daha donanımlı hem de daha fazla sorumluluk sahibi olmalıydı. Artık okurun metni yorumlayıcı olarak görevleri artmıştır. Yazar eskiden olduğu gibi metni bir bütünlük içinde okura sunmamış, okuru yoracak, bir maceraya sürükleyecek anlam boşlukları üretmeye, açık uçlu metinler yazmaya başlamıştır.

Bu dönemde hem okur hem de yazar için dilin hem daha çetrefilli hem de daha eğlenceli bir kullanım biçimi ortaya çıkmıştır. Türkçenin özellikle postmodern anlatının etkileriyle ortaya çıkan yeni imkânları yazar ve okur için yeni ufuklar açmıştır. 1990'lı yıllardan sonra yazarlar arasında da belirgin dil kullanım farklılıkları ortaya çıkmıştır. Osmanlıcaya duyulan özlem ve yönelimden tutun da uzun ve devrik cümlelerin hâkim olduğu sözdizimsel farklılıklara kadar birçok yenilik, bu yeni roman anlayışının en belirgin yönlerinden birini oluşturmuştur.

1990 sonrası romanın teknik açıdan 1980 öncesine oranla farklılaştığı gözlenmektedir. Bu dönemde olay örgüsü ve zaman geçişleri konusunda oldukça karmaşık ve okuru zorlayan tekniklerin kullanıldığı görülür. Bu nedenle 1980 sonrası romanın gelişimini ve niteliklerini belirlemek için özellikle üslup çalışmalarına ağırlık vermek gereklidir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

“1980’li yıllar, romanımız için yeni açılımların da başlangıcı sayılır. Ancak topyekün bir başarıdan söz etmek de abartılı bir iddia olur. Birkaç ad dışında, Türk romanı nicelik yönünden gözle görülür bir artış göstermesine rağmen, nitelik bakımından bir düşüşü yaşar. Bunda medyanın sağladığı imkânların ve cilalı imaj adını verdiğimiz reklâmın da önemli etkileri olduğu kesindir.” (Gündüz, 2006: 489).

Bu dönemde roman konusundaki nicelik artışının beraberinde bir nitelik sorunu getirdiği de görülür. “Al eline geleni, yaz başına geleni” mantığından hareketle yazılan birçok romana da rastlamak mümkündür. Bu durum “kaliteli roman nerede”, sorusunu da beraberinde getirmektedir. Elbette ki zaman geçtikçe edebiyat tarihi ve tarihçileri nitelikli ve niteliksiz eserleri birbirlerinden kolaylıkla ayıracaklardır. Ancak 1980 sonrası dönemin edebiyatımıza özellikle de romanımıza birçok farklılık kazandırdığı ve bununda gelenekten ayrı yeni bir roman tarzı oluşturduğu bir gerçektir. Bu yeni roman tarzının özellikleri, kalıcılığı zaman içerisinde daha net olarak ortaya çıkacaktır.

Tüm bu gelişmeleri dönemin kadın yazarlarında da gözlemlemek mümkündür. Gülendam kadın kitlenin özellikle 1980 sonrası Türk toplumunda etkili olduklarını şu nedenlere bağlayarak açıklamaktadır: “Aksiyon dönemi” yani söylenenleri hayata geçirme çabalarının hızlandığı dönem, 1970 (aslında belki de 1980 daha doğru bir tarih olur) sonrasıdır. Cumhuriyetin kurulduğu ve kadımla ilgili kanunî değişikliklerin ve yeniliklerin hâlâ devam ettiği, bu yüzden de bu belirsizlik ortamında kadınların yeterince serbest hareket edemediği 1923- 1938 yıllarından sonra başlayan II. Dünya Savaşı (1939-1945), kadınlar için de bir talihsizlik olmuş ve bu yüzden de söylediklerini yine hayata geçirememişlerdir. II. Dünya Savaşı’ndan sonraki bunalımlı dönemde de, daha önce bir parça çalışma hayatına atılan kadınlar, devletin izlediği politikanın da etkisiyle, tekrar “ev”e davet edilmişlerdir. Ancak 1970’lerden ve özellikle de Türk toplumunu depolitize eden 12 Eylül 1980 darbesinden sonra kadınlar, seslerini -hem toplumda hem de edebiyatta- iyice yükseltmeye başlamışlar ve “aksiyon” safhasına geçmişlerdir.” (Gülendam, 2006: 363-364) Bu durum da 1980 sonrası edebiyatımıza yansımış ve kadın yazarlarımız edebiyatın değişik türlerinde etkili ürünler ortaya koymuşlardır. Bu türlerin başında roman gelmektedir.

1980 sonrası Türk romanında roman türünde eser veren belli başlı kadın yazarlar şunlardır: Adalet Ağaoğlu, Alev Alatlı, Ayla Kutlu, Ayşe Kulin, Buket Uzuner, İnci Aral, Latife Tekin, Peride Celal, Pınar Kür, Elif Şafak, Emine Işınsu, Nazlı Eray, Sevinç Çokum, Tezer Özlü, Feride Çiçekoğlu. (Aydın 2002, 816-841, ÖnerToy 1984,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

372-375) Elbette ki bu sayıyı daha da artırmak mümkündür. Ancak yukarıda adı geçen yazarların bu sürecin edebiyat sahnesinde kalıcı birer isim olmaları ve özellikle roman türüne ağırlık vermeleri dikkat çekicidir. Yukarıda adı geçen yazarların 1980-2000 aralığında yazdıkları romanlarından hareketle, bu süreçte belli başlı olarak şu temaları işledikleri görülür:

1.1980 sonrası edebiyatın önemli özelliklerinden biri, 1960'lı yıllardan itibaren yazılmış olan dava romancılığı anlayışının yerini bene dönüş romanlarına bırakmış olmasıdır. İslamcı, sosyalist ve daha başka düşüncedeki birçok aydın yazar tarafından kendi düşüncelerini kitlelere iletmek amacıyla yazılmış olan roman geleneği, 1990'lı yılların başlarından itibaren önemini kaybetmiştir. Çünkü artık toplum ve onun ihtiyaçlarından çok birey ve bireyin beklentileri etkili olmaya başlamıştır. Bu durum edebiyatımızda on yıllarca ihmal edilmiş olan bireyin önem kazanmasını sağlamıştır. Yıllarca sanatın toplumu eğitime amacı taşıdığı yönündeki tezler 1990'lı yıllardan itibaren kırılmaya başlanmıştır. Artık amaç, bireyi, onun bunalımlarını, birey olma ve toplumla uzlaşma/uzlaşmama sorunlarını dile getirmektir. Bu dönem kadın romancılarımız birey teması çerçevesinde şu alt başlıklara eserlerinde sıkça yer vermişlerdir: Yabancılaşma: Bireyin kendisine ve içinde yaşadığı topluma yabancılaşması, öğrenilmiş çaresizlik, şehirleşmenin insan üzerinde yarattığı bunalım: hız, birey olma süreci: insanın kendini bulma süreci, vatandaş/birey ikilemi, varoluş sıkıntıları, yalnızlık, can sıkıntısı, ölüm ve intihar.

2.1980-2000 aralığındaki romancılık anlayışının daha bireye yönelik olduğu kabul edilmekle birlikte toplumun yaşadığı önemli sosyal dönemeçlerin birey, özellikle de aydın kitle açısından irdelendiği görülür. Bu bir bakıma bu dönem kadın yazarların geçmişle hesaplaşması olarak da değerlendirilebilir. Çünkü 1980'li yıllar genel olarak tüm aydınların bir sorgulama ve hesaplaşmaya girdikleri daha durağan bir dönem olarak görülmektedir. Bunda 1980 sonrası askeri rejiminin denetleyici politikasının etkisi vardır. Bu dönemde aydın başlığı altında ele alınan konuları şu şekilde sıralamak mümkündür: İhtilallerin aydın kitle üzerindeki etkisi, ülke gerçeklerinden kaçma/Eylemsizlik/Yılgınlık, topluma yabancılaşma, aydın/halk uyuşmazlığı, Doğu/Batı ikileminde aydının yeri, aydın sınıf içindeki kopukluk, Türkiye'de sol hareket ve sol hareketin halktan kopukluğu, Batılı tarzda eğitim almış Türk aydını, aydın ve siyasal güç ilişkisi, Kadın aydın olma/olamama.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

3.Bu dönemde kadın yazarların bürokrasiye ve devlete yönelttikleri eleştiriler devam etmiştir. Devletin bireyi yok sayan ya da onu güç durumda bırakan uygulamaları, devletin görevlerini yerine getirmemesi ya da bu görevleri halka ulaştırmada taraflı davranması çarpıcı örneklerle dile getirilir. Kadın yazarların bürokrasi başlığı altında ele aldıkları ana izlekler şunlardır: Siyasî istikrarsızlık, devlet-ordu ve toplum ilişkileri, Sağlık sistemindeki aksaklıklar, adalet sistemindeki hatalar, resmî tarih anlayışının dayatılması, Cumhuriyet’in kurucu ekibine yöneltilen eleştiriler, Osmanlı İmparatorluğu’ndan kalan toplumsal ve kültürel mirasın reddedilmesi, Atatürkçülük modelinin yanlış algılanması ve uygulanması, tutukevlerindeki insanların durumu, işsizlik, rüşvet, devlet ve eğitim: eğitimin iyi yurttaşlar yetiştirecek şekilde kurgulanması, demokrasi sorunları, Kürt meselesi, ötekileştirme: etnik grupların ötekileştirilmesi.

3.1980 sonrasında kadın yazarlar tarafından yazılmış olan romanlarda kadın sorunlarının değişik açılardan ve değişik boyutlarda ele alındığı görülür. Menopoz, doğum/doğurganlık gibi kadın bedeni eksenli konular dönemin kadın yazarları tarafından başarıyla işlenmiştir. Genel olarak erkek yazarlar, yıllar boyunca kadın sorunu denilince kırsal kesimdeki veya gecekondu bölgelerindeki kadınların ataerkil toplum yapısı içerisindeki baskılanmışlığını ve eğitim sorunlarını gündeme getirmişlerdir. Bu kadınlar genelde edilegendirler. En güçlü kadın kahramanların bile toplumun değer yargıları çerçevesinde yaşadığı görülür. Artık kadın dilinin edebiyatın bir parçası olmadığı dönemlerde erkek yazarlar tarafından ele alınan kadın sorunlarının kadın yazarlar tarafından daha derin biçimde işlendiği dikkat çekmektedir. Kadın yazarlar tarafından bu süreçte ele alınan başlıca kadın sorunları şunlardır: Taşra/gecekondu/kent kadını ve sorunları, kürtaj ve sık doğum, yaşlanma ve güzellik kaygısı, kadın ve çalışma hayatı, kadının cinsel özgürlüğü sorunu, kadın hakları, imam nikahı- çok eşlilik ve kuma olma, gelin-kaynana ilişkileri, kadının eş ve anne olma kimlikleri/kadındaki kimlik çatışmaları ve fuhuş.

4.1980’den sonra kadın yazarların “aykırı” kadın kahramanlarına sıkça rastlanır. Bu kadınlar evlilik kurumunu ve kadınlık durumlarını sorgulamaya girişirler. Mutsuz evliliklerin mutsuz kadınlar yarattığı dile getirilir. Evlilik kurumunun kadın için bir hapisaneyeye dönüştüğü sıkça vurgulanır. Evlilik temasıyla ilgili olarak şu alt başlıkların öne çıktığı görülür: Eşler arasındaki iletişimsizlik, evliliğin alışkanlığa dönüşmesi, boşanma, aldatma/ihanet, evlilikte psikolojik ve fiziksel şiddet. Bunun yanı sıra

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

namus kavramının kadın üzerinden dile getirilmesi kadın yazarları rahatsız eder. Özellikle namus kavramının cinsel namus anlayışı çerçevesinde değerlendirilmesi Türk toplumunun önemli değer yargularından biri olarak vurgulanır. Ayrıca doğum, annelik, menopoz gibi sadece kadına yönelik olan kimlikler ve eylemler ön plâna çıkarılır. Cinsellik kavramı kadın açısından sorgulanmaya başlanır.

5.Kadının cinsel bir obje olarak kullanılması ve görülmesi sıkça eleştirilen konuların başında gelmektedir. Bu konuda 1960-1980 Türk edebiyatı örnekleme çerçevesinde bir çalışma yapan Ramazan Gülendam bu dönemde özellikle kırsal kesimdeki kadınlara odaklanan çalışmalarda kadın cinselliğinin erkekler tarafından yıkıcı bir güç olarak algılandığını ve kısıtlanmaya çalışıldığını belirtir. Gülendam, kent çevrelerinde geçen edebî eserlerde ise kadınların kendi cinselliklerini kontrol etme gücüne ve hakkına sahip oldukları yönünde bir eğilimin var olduğunu aktarır. Bu eğilimin özellikle 1960-1980 aralığında eser veren kadın yazarlar arasında belirgin bir destek gördüğü ve cinselliğin de kadın kimliğinin can alıcı bir parçası olduğunun vurgulandığı aktarılır. Bu dönemde egemen olan geleneksel kadın namusu ve bekâret anlayışının sıkça eleştirildiği belirtilir. (Gülendam 2002, 157) Kadının iş yaşamında da erkek egemen mesleklerde ve mekânlarda da bulunabileceği ve başarılı olabileceği anlatılır. Böylece asıl sorunun sadece kırsal alandaki kadınların çeşitli haklardan mahrum bırakılması olmadığı, modern kadının da şehirde birçok sorunla karşılaştığı vurgulanır. 1980'lerden sonra İkinci Dalga Feminist Hareket'in etkisiyle kadının erkeklerle aynı haklara sahip olmasından daha çok kadına özgü yönlerin vurgulanması amaçlanır. Bu dönem kadın yazarların öncelikle konuların başında gelen cinsellik temasının özellikle şu açılardan ele alındığı görülür: kadının cinsel özgürlüğü sorunu, eşcinsellik, çift cinsiyet taşıma, ensest, çocukların cinsel açıdan istismar edilmeleri, evlilikte cinsel sorunlar, cinsel eğitim eksikliği, cinsel diktatörlük.

6.Dini inanışlar konusu da 1980-2000 aralığındaki romanlarda ele alınan konulardandır. Özellikle eğitimden yoksun kalmış kadınların batıl inanışlara düşkünlüğünün nedenleri kadın yazarlar tarafından sorgulanmıştır. Bunun yanı sıra 1980 sonrasında ivme kazanan İslamî hareketin etkileri bu dönem romanlarında hissedilmiş, kimi kadın yazarlar bu harekete muhalif söylemler geliştirirken kimileri de bu harekete yakın bir çizgide eserler vermişlerdir. Bu dönemde Emine Şenlikoğlu, Şule Yüksel Şenler İslâmî değerlere dayalı romanlar yazmışlar, ancak edebiyat çevrelerinden eserlerinin edebi değeri konusunda eleştiriler almışlardır. Bu dönem kadın yazarları romanlarında din başlığı altında

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

başlıca şu konulara eğilmişlerdir: Dinin ana kaynaklarından öğrenilmemesi ve din cehaleti, batıl inançlar, batıl inançlar yoluyla para kazanma, din ve devlet arasındaki ilişkiler, dinin tabulaştırılması/taassup,. mezhep farklılıkları, dinin kötüye kullanılması.

Elbette ki anılan dönemde kadın yazarlar, romanlarında daha bir çok konuya değinmişlerdir. Aşk, çocuk, eğitim, modernleşme, Doğu/Batı çatışması, köy ve köylü onların işledikleri diğer önemli konulardır. Sonuç olarak 1980-2000 aralığında kadın yazarlarımızın gerek nitelik gerekse nicelik yönünden Türk romancılığını zenginleştirdikleri bir gerçektir. Bu nedenle artık kadın yazarları erkek meslektaşları ile kıyaslayan yaklaşımlardan uzak durmak daha doğru olacaktır. Bunların yerine, erkek yazarlar ile kadın yazarlar arasında üslûp açısından ne gibi farklar olduğunun belirlenmesi, edebiyat tarihimiz açısından daha büyük önem taşıyacaktır.

KAYNAKÇA

- ANDAÇ Feridun, Edebiyatımızın Kadınları, Dünya Kitapları, İstanbul 2004.
- ARGUNŞAH, Hülya “Kadın Edebiyatı Üzerine”. Türk Edebiyatı Dergisi, S. 387, (2006), s. 38-40.
- ATASÜ, Erendiz, “Edebiyattaki Kadın İmgelerinde Cumhuriyet’in İzdüşümleri, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1998. s.129-143.
- AYDIN, Ertuğrul, “1872-2002 Yılları Arasında Yazılan Türk Romanlarının Listesi”, Hece Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı, Hece Yayınları, Ankara. S. 65-66-67, s. 816-841.
- AYTAÇ, Gürsel, “Türk Romanında Feminist Söylem”, Türk Edebiyatı Tarihi 4. Cilt (Genel Editör: Talat Sait Halman), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 393-399
- BATUM MENTEŞE, Oya, “Centilmen Eleştirmenler ve Bayan Yazarlardan Feminist Eleştiriye”, Edebiyatımızın Kadın Kalemleri, (Derleyen: Nesrin Tağızade Karaca), Vadi Yayınları, Ankara 2006, s. 401-411.
- ÇAKIR, Serpil, “Türkiye’de Kadın Hareketinin Dünü ve Bugünü”, Sivil Toplum Örgütleri Gözüyle Türkiye’de Kadının Eğitimi Sempozyumu, 25 Aralık 1996, Türk Kütüphaneciler Derneği, Ankara, s. 100-122.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

- ÇAYIR, Kenan, “İslamcı Bir Sivil Toplum Örgütü: Gökkuşuğu İstanbul Kadın Platformu”, İslam’ın Yeni Kamusal Yüzleri Bir Atölye Çalışması. (Editör: Nilüfer Göle). Metis Yayınları, İstanbul 2000. s. 41-68.
- DURAKBAŞA, Ayşe, “Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın ve Erkek Kimliklerinin Oluşumu: Kemalist Kadın Kimliği ve “Münevver Erkekler”, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1998. s. 29-51
- ENGİNÜN, İnci, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, Dergâh Yayınları. İstanbul 2004.
- GÖLE, Nilüfer, Modern Mahrem, Metis Yayınları, İstanbul 2008.
- GÜLENDAM, Ramazan, Türk Romanında Kadın Kimliği (1946-1960), Salkımsöğüt Yayınları, Konya, 2006.
- GÜLENDAM, Ramazan, “The Development of a Feminist Discourse and Feminist Writing in Turkey”, Kadın/Women 2000 Journal for Woman Studies. S.1. C. 2.(2001).s. 93-116.
- GÜLENDAM, Ramazan, “Honour, Shame and the Sexuality of Women in Modern Turkish Literature: 1960-1980, Kadın /Woman 2000 Journal for Woman Studies, S: 1, C: III. (2002). s.141-162.
- GÜNDÜZ, Osman, “Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı”, Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000), Ed. Ramazan Korkmaz, Grafiker Yayınları, Ankara, 2006, s. 377-509.
- GÜZEL Şeymus, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Toplumsal Değişim ve Kadın”, Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, 3. Cilt. İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.858-864.
- IRZİK Sibel, PARLA Jale, Kadınlar Dile Düşünce, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.
- KAHRAMAN Hasan Bülent, Postmodernite ile Modernite Arasında Türkiye, Agora Kitaplığı, İstanbul 2007.
- KURNAZ, Şefika, II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevi, İstanbul, 1996.
- MİLLET, Kate, Cinsel Politika. Çeviren: Seçkin Sevi, Payel Kitapçılık, İstanbul 1973.
- MUTLU, Ayten, “Puslu Aynadaki Yüz veya Antik Çağdan Günümüze Kadın ve Şiir”, Edebiyatımızın Kadın Kalemleri, (Derleyen:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

-
- Nesrin Tağızade Karaca), Vadi Yayınları, Ankara 2006, s.352-364.
- ÖNERTOY, Olcay, Türk Romanı ve Öyküsü,Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1984.
- SALAHADDİN ASIM, Türk Kadınlığının Tereddidi Yahud Karışmak/ Yeni Basım: Osmanlı’da Kadınlığın Durumu. İstanbul, Arba Yayınları 1989.
- SUMAN, Defne, “Feminizm, İslam ve Kamusal Alan” (Editör: Nilüfer Göle) İslam’ın Yeni Kamusal Yüzleri Bir Atölye Çalışması, Metis Yayınları, İstanbul 2000, s.68-93
- TUNCER, Hüseyin, Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı I, Ders Kitapları A.Ş., İstanbul, 2001.
- YARAMAN Asuman, Resmi Tarihten Kadın Tarihine, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 2001.
- YAVUZ, Hilmi, Kendime İstanbul’a Kadınlara Dair, Boyut Kitapları, İstanbul 1997.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*